

Inimeste kriisivalmiduse tõstmine

Kvalitatiivuuringu aruanne

2026

ANTROPOLOOGIA
KESKUS

praxis | mõttekoda

Balti
Uuringute
Instituut

Uuringu, mis on osa teadus- ja arendusprojektist „Inimeste kriisivalmiduse tõstmine“, rahastaja on Riigikantselei. Projekti viivad konsortsiumina ellu Mõttekoda Praxis, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Sisekaitseakadeemia, Balti Uuringute Instituut ja Antropoloogia Keskus.

Autorid: Helleka Koppel, Jane Ester, Kats Kivistik, Sarah Kruusmaa, Karina Vabson, Mariliis Öeren.

Väljaande autoriõigus kuulub Antropoloogia Keskusele, mõttekojale Praxis ning Balti Uuringute Instituudile. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale.

Viitamine: Koppel, H., Ester, J., Kivistik, K., Kruusmaa, S., Vabson, K., ja Öeren, M. (2026). Inimeste kriisivalmiduse tõstmine. Kvalitatiivuuringu aruanne. Tartu, Tallinn: Antropoloogia Keskus, Mõttekoda Praxis, Balti Uuringute Instituut.

Sisukord

Sissejuhatus	5
Uurimisküsimused	5
Sihtgrupp	5
Meetod	6
1. Turvatunne ja ohuolukordadeks valmistumise mõtestamine.....	8
Elektrikatkestuse stsenaarium	8
Üleujutuse stsenaarium.....	9
Turvatunne ja elutähtsad teenused.....	10
Valmisolek hädaolukordadeks.....	12
Kuidas ohtudest ja õnnetustest räägitakse	13
Kokkuvõte/ järeldused.....	16
2. Ootused ohuolukordadeks valmistumisel ja neile reageerimisel	18
Isiklik vastutus ja tugivõrgustiku roll	18
Ootused riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele	19
Teiste aitamine ning majaelanike roll	20
Korteriühistute kuvand ja roll	21
Ootused teistele organisatsioonidele.....	22
Kokkuvõte/ järeldused.....	23
3. Teadlikkus ja infoallikad.....	24
Teadlikkus	24
Infoallikad.....	25
Allikakriitika ja usaldusvõrgustikud	26
Kampaaniad, teavitust ja ligipääsetavus.....	27
Kokkuvõte/ järeldused.....	28
4. Ohuolukordadeks valmistumist pärssivad ja soodustavad tegurid	30

4.1. Takistavad tegurid.....	30
Psühholoogilised barjäärid	30
Madal ohutaju ja reaktiivne hoiak	31
Motivatsioonipuudus ja igapäevaelu prioriteedid	32
Majanduslikud piirangud	32
Korterikeskkonnast tulenevad piirangud	33
Tugivõrgustikule toetumine	34
Info üleküllus, usaldamatus ja keelebarjäär	35
4.2. Soodustavad tegurid.....	36
Harjumuspõhine valmisolek.....	36
Varasemad kogemused.....	36
Murdepunktid	36
Sotsiaalne keskkond	37
Füüsiline keskkond	39
Kokkuvõte/ järeldused	40
Kokkuvõte	41

Sissejuhatus

Viisime¹ projekti „Inimeste kriisivalmiduse tõstmine“ raames detsember 2025–aprill 2026 läbi kvalitatiivuuringu Eesti tiheasustusega piirkondade kortermajade elanike seas. Uurimistöö eesmärk oli mõista võimalikult detailselt uuritavate sihtrühmade olukorda, ootusi ja vajadusi seoses valmisolekuga elutähtsate teenuste mitmepäevasteks katkestusteks. Töö tulemused on osa sisendist, mille põhjal töötatakse välja teaduspõhised sekkumised suurendamiseks üksikisiku tegutsemist ühiskonna laiemas kriisivalmiduse tõstmiseks.

Uurimisküsimused

1. Milline on inimeste ohutunnetus ja eeldatav käitumine kriisiolukorras²?
2. Millised on ootused erinevatele rollidele kriisiolukorras?
3. Millised on olulisemad infoallikad sihtgrupi jaoks?
3. Millises etapis on inimesed oma kriisivalmiduse tõstmise kavatsustega ja mis seda mõjutada võib?

Sihtgrupp

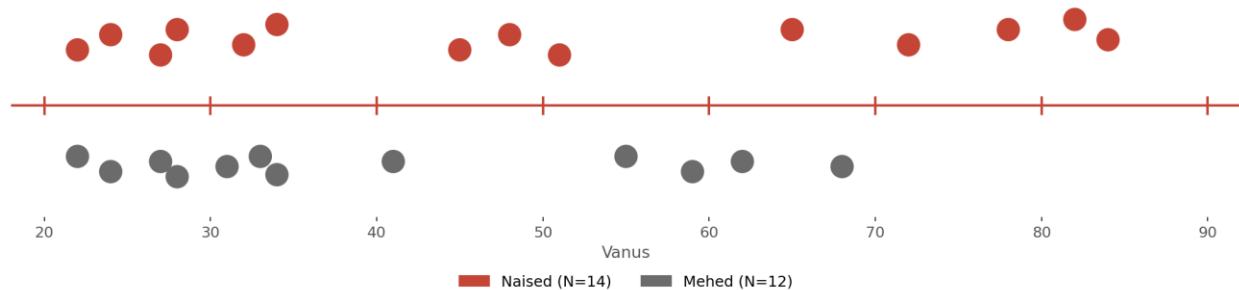
Kõik uuringus osalejad on rohkem kui 24 korteriga kortermajade elanikud Eesti erinevatest linnadest. Piirkondade valikul arvestasime erinevate kriisistsenaariumite tõenäosust: valisime koostöös tellijaga linnad, kus on näiteks suurem üleujutuse oht. Et tagada andmete mitmekesisus, kaasasime nii suuremate kui väiksemate linnade ja Eesti erinevate piirkondade kortermajade elanikke: Tallinn (10 intervjuud), Narva (5 intervjuud), Tartu (4 intervjuud), Võru (3 intervjuud), Pärnu (3 intervjuud)³.

¹ Uuringu peamised läbiviijad: Antopoloogia Keskus (Helleka Koppel, Karina Vabson, Kristiina Pilvet-Petrov, Pavel Belosludtsev), Mõttekoda Praxis (Mariliis Öeren, Jane Ester, Katrin Loo) ja Balti Uuringute Instituut (Kats Kivistik, Sarah Kruusmaa, Nastja Pertsjonok).

² Kuigi projekti lähteülesandes ja ettevalmistuses, sh uurimisküsimuste koostamisel, oli läbivalt kasutusel termin „kriis“, eelistame uuringu tulemuste esitlemisel selle asemel kasutada mõisteid „ohuolukord“ või „hädalukord“. Vt täpsemalt alapeatükist „Kuidas ohtudest ja õnnetustest räägitakse“.

³ Erinevatest linnadest osalejad aitavad tagada valimi mitmekesisust geograafilise paiknevuse kaudu, kuid kuna linnade võrdlemiseks ei ole valim piisav, ei analüüsinud me piirkondlikke erinevusi (v.a mõned üksikud väljatoodud erisused).

Kokku viisime läbi 25 intervjuud (26 osalejaga – ühel juhul oli tegemist paarisintervjuuga).⁴ Valimi moodustasid erinevate demograafiliste näitajatega täisealised inimesed (sh üksi elavad noored, väikelaste vanemad, suuremate lastega perekonnad, nii üksi kui kahekesi elavad pensionärid, liikumispiiranguga inimesed). Nendest 10 olid vene keelt emakeelena kõnelejad, kes on pikalt (rohkem kui 5 aastat) Eestis elanud ja 6 eakad (65+ aastat vanad). Vanuseline ja sooline jagunemine on toodud graafikul 1.

Graafik 1. Intervjueeritavate ealine jaotus.

Uuringus osalemine oli vabatahtlik. Värbamine toimus lumepallimeetodil. Samuti kasutasime värbamisel soovitusi kohaliku kogukonna esindajatelt ja tegime avalikke üleskutseid sotsiaalmeedias. Osalejate värbamise detailid ning uuringu metodoloogia on kooskõlastatud Tervise Arengu Instituudi Eetikakomiteega.

Meetod

Kvalitatiivuuringu intervjuud viisime võimalusel⁵ läbi inimeste kodudes või nende soovi korral video- või telefoniteel. Intervjuude aluseks oli eelnevalt ettevalmistatud poolstruktureeritud intervjuukava, mille koostasime tuginedes uurimisküsimustele ja teoreetilisele raamistikule (tehtud projekti eelnevas faasis). Intervjuusid tehes arvestasime eesmärgi saada võimalikult detailsed vastused uurimisküsimustele, samal ajal jättes vastajale vabadust ja paindlikkust, et intervjuu kulgu suunata.

⁴ Konteksti ja taustainfo (ning kontaktide) kogumiseks vaatlesime ka teemakohaseid sotsiaalmeediagruppe ning viisime läbi paarisintervjuu Päästeameti töötajatega, kellel on kogemused kodunõustamises ja ühistute konsulteerimises kriisivalmiduse teemadel.

⁵ Kuigi meie esimeseks eelistuseks oli viia intervjuud läbi inimeste kodudes, õnnestus see umbes pooltel juhtudel. Paljud osalejad eelistasid erinevatel põhjustel anda intervjuud videosilla vahendusel, ühel juhul ka telefoniteel.

Intervjuud kestsid keskmiselt ühe tunni ja viisime need läbi eesti (16) või vene (9) keeles vastavalt osalejate eelistustele. Kõik intervjuud helisalvestasime inimeste nõusolekul. Seejärel transkribeerisime intervjuud, eemaldasime inimest tuvastada võimaldavad tunnused ning sisestasime teksti eelnevalt ettevalmistatud RAP-analüüsitabelitesse. Kiirhindamise meetod (RAP; ingl *k Rapid Analysis Process*) on kiirendatud lähenemisviis kvalitatiivses andmeanalüüsis, kus andmestikku ei kodeerita, vaid lähtutakse ette antud teemadest, mille alla kogutud info liigitada. Kiirhindamiseks loodud abalüüsitabelid ehtasime üles lähtuvalt eelnevalt tellijaga kooskõlastatud küsimuskavadest. RAP-meetod ja temaatiline kontentanalüüs võimaldasid andmeid kiiresti kategoriseerida ja tõlgendada.

Analüüsi tulemusel koostasime erinevate ohuolukordadeks valmistumisega seonduvate hoiakute ja valmisolekutaseme põhjal eristuvad viis väärtuspõhist persoonat (LISA1) ning kokkuvõtva temaatilise analüüsi, mis jaguneb neljaks põhiosaks. Esimeses peatükis avame inimeste ohutaju – seda, kui turvaliselt end Eestis praegu tuntakse, milliseid ohustsenaariume peetakse tõsiseltvõetavamateks ja milliseid elutähtsaid teenuseid olulisemateks. Samuti kirjeldame, kuidas mõtestatakse ohuolukordadeks valmistumist ning lõpuks, kuidas neist räägitakse ning millised on kriisidega seotud sõnade tähendusväljad. Teine peatükk keskendub inimeste ootustele – kirjeldame, kuidas tajutakse enda, oma tugivõrgustiku, riiklike institutsioonide (sh KOV) ja teiste organisatsioonide vastutust olukorras, kus tavapärane eluolu on mingi suurema sündmuse tõttu häiritud. Kolmandas peatükis kirjeldame inimeste teadlikkust ohuolukordadeks valmistumisest, samuti avame nii harjumuspärast infotarbimist kui seda, millist teavet ja kust hädaolukorras (või selle eel) otsitakse, oodatakse ja vajatakse. Neljandas peatükis võtame fookusesse konkreetsemalt hädaolukordadeks valmistumist takistavad ja soodustavad tegurid.

Viis intervjuude põhjal sünteesitud väärtuspõhist persoonat nimetasime järgmiselt: Elukeerises riigiusaldaja, Süsteemile lootja, Strateegiline ellujääja, Abivajav ootaja ja Harjumuslik hakkamasaaja. Persoonade abil kirjeldame ohuolukordadeks valmistumise kontekstis võimalikke erinevate inimeste maailmavaateid ja motivatsiooni (tuumuskumused, ohutunnetus, peamised hirmud), vastutusloogikat ja käitumist (ootused riigile, kogukonnale, endale ning tegutsemismuster ohuolukorras) ja valmidust mõjutavaid tegureid (ettevalmistust takistavad barjäärid, infokanalite kasutus ja üldine teadlikkus).

1. Turvatunne ja ohuolukordadeks valmistumise mõtestamine

Intervjuude käigus mainisid inimesed varasematest kogemustest elutähtsate teenuste kadumise ja turvatunde vähenemisega seoses enim elektrikatkestusi, vähem tulekahjusid, üleujutusi/veeõnnetusi, liiklusõnnetusi, COVID-19 põdemist jt. Mõnel puudus igasugune varasem kogemus selliste olukordadega.

Peatüki fookuses on intervjueeritud inimeste hoiakud ja võimalik käitumine elektrikatkestuse ja üleujutuse olukorras ning nende varasem kokkupuude sarnaste olukordadega. Samuti anname ülevaade sellest, kuidas kirjeldati oma turvatunnet ning milliste teenuste katkemine annab turvatundele kõige suurema hoobi.

Avame ka seda, kuidas inimesed mõtestavad enda valmisolekut ohuolukordadeks ja kuidas sellest räägivad. Muuhulgas toome näiteid inimeste enda poolt väljapakutud arvatavast käitumisest hädaolukordade puhul.

Lõpetuseks teeme kokkuvõtte ja toome näiteid intervjuude käigus saadud tagasisidest kriisi sõnavarale (kriis, ohuolukord, katastroof, õnnetus, hädaolukord), millest joonistub välja terminoloogiline hierarhia, kus mõisted paigutuvad kujutletavale teljele vastavalt sündmuse ulatusele ja tagajärgede raskusastmele.

Elektrikatkestuse stsenaarium

Enamik vastajaid on elektrikatkestust kogenud ja pidasid selle uuesti toimumist tõenäoliseks. Elektrikatkestust ennast (sh pimedust) ei kardeta, kuid hirmu tekitab sellega kaasnev **teadmatus** (miks elektrit pole, millal tagasi tuleb). **Ohutunnet suurendaks võimalik kaasnev pikaajalisem info puudumine ja side katkemine**, sest see võib viia mõtted halvimale stsenaariumile ehk sõjategevusele. Varasemalt lapsepõlves või maakodus pikema (nt nädalase) elektrikatkestusega kokku puutunud inimesed suhtuvad katkestusse rahulikult. Lühiajalist elektrikatkestust meenutatakse tihti isegi põneva seiklusena. Samas leidub ka neid, kelles tekitab mõte isegi lühiajalisest katkestusest teatud ärevust, nt muret toiduvarude riknemise pärast.

Üldjuhul kontrollitakse elektrikatkestuse korral esimese tunni jooksul naabreid (kas ka neil on elekter ära) või kaitsmeid ja otsitakse infot nutitelefonist. On neid,

kes jääksid äraootavaks ja ka neid, kes hakkaksid aktiivselt infot ja lahendusi otsima. Järgmine ööpäev elataks üle, süüdates küünlaid, kasutades patareidel lampe, süües külmkapis olevat tõenäoliselt peagi riknevat toitu. Enamik hindas, et saavad linnakorteris ilma kõrvalise abita oma juhusliku toiduvaruga hakkama 1–3 päeva (kuid nõrgaks kohaks seejuures on enamikul olematu veevaru). Pärast seda hakataks liikuma maakoju või vanemate juurde, kus on nt ahjuküte ja kaevuvesi, sest vaid vähestel olid olemas süsteemsed ja strateegiliselt läbimõeldud varud (gaasipliit, vesi, piisav toit).

Üleujutuse stsenaarium

Enamikul ei ole varasemalt üleujutusega kogemust ning seda peetakse ka **vähetõenäoliseks** ohuks. Mõnel vastajal oli varasem kogemus suvilast, lapsepõlvest või 2005. aasta tormi ajal Pärnust ning üksikud olid kogenud mastaapset üleujutust välismaal. Valdav enamus pidas üleujutuse stsenaariumi oma elukohas väga ebatõenäoliseks, tuues põhjustena välja geograafilist asukohta (kõrgustik, mäe otsas elamine) või paneelmajade konstruktsiooni ning seetõttu ei ole pidanud selleks valmistumist ka oluliseks. Mõnele vastajale valmistas sellise stsenaariumi **väheusutavus** ja võimalik ettevalmistumine isegi nalja.

Üleujutuse olukorras **ei osatud ka enda käitumist prognoosida**. Valdavalt leiti, et ilmselt oldaks sellises olukorras passiivsed, jäädaks koju ja oodataks vee taandumist või vajadusel riigipoolset päästmist. Tunnistati ausalt, et kui vesi ulatuks korterini või kortermaja esimene korrus oleks vee all, ei osatakski midagi teha.

„Istuksin ja ootaksin, mida ma teha saan.“ (N82, Tallinn)

„Inimesed istuvad majade katustel ja ootavad, millal neid evakueerima hakatakse.“ (M59, Tallinn)

Sarnaselt elektrikatkestusele on esmavajaduseks info, seejärel võib tekkida vajadus vee, toidu ja lõpuks ka füüsilise väljapääsu (nt paadi) järele. Erinevalt elektrikatkestusest, kus loodeti rohkem perele ja maakohale, nähti üleujutuse korral lahendusena naabreid (kiire koostööpartnerina ja esmase infoallikana) või riiklikke süsteeme ja päästjaid (evakueerimine), kuigi üksikute esimene mõte oli ka

kiire liikumine mujale, nt maakodusse. Sarnaselt elektrikatkestusele nähti **lühiajalises üleujutuses teatud määral seiklust, pikaajalises aga ohuolukorda**. Mõned elanikud muretsesid ka tehnosüsteemide ja keldrite kahjustumisega kaasneva võimaliku rahalise kahju pärast.

Turvatunne ja elutähtsad teenused

Peamise ohuna toodi välja Venemaa poolset **sõjategevust**, mida peetakse reaalsemaks kui kunagi varem. See on suurendanud **ebakindlust tuleviku ees**: kardetakse langetada pikaajalisi otsuseid nagu kodu ostmine ja pere loomine. Tihti on valitud **vältimise strateegia**: tunnetatakse ohtu, aga vaimse tervise hoidmiseks ei taheta sellele mõelda ja asjakohast infot tarbida ega ka tegeleda valmistumisega.

“Pidevalt selle pärast muretseda pole justkui ka mõtet, sest see mõjutab nii tervist kui ka enesetunnet – see on nii hingeline kui ka füüsiline – ja see mõjutab igapäevaelu.” (N27, Narva)

Varasemalt oli üldist turvatunnet enim õõnestanud **COVID-19 pandeemia**, mis tekitas inimestes tihti esmakordset eksistentsiaalset hirmu seoses teadmatusega haiguse olemusest ja isolatsiooniga.

Siiski tunneb suurem osa vastajatest enda sõnul end **igapäevaselt pigem turvaliselt**, uskudes, et riigistruktuurid saavad enamike hädaolukordadega hakkama. Kui paralleelselt riigi võimesse uskujatega leidus ka kahtlejaid.

“[Turvatunne tuleb] osaliselt ka sellest, et ma arvan, et ka Eesti riigil on mingi teadmine, kuidas nad peavad toimima ja mis siis selles olukorras, kuidas käituma peab, nagu me oleme nii valmis kui olla saame.” (M23, Tallinn)

“Kui juba üksikisiku tasandil on nii raske olla täiesti valmis, et siis ma ei usu, et riik seda on.” (N28, Tartu)

Erinevate stsenaariumite korral nähtigi suurima ohu ja turvatunde õõnestajana **süsteemi kokkukukkumist**: seda, et info olukorra kohta ei jõua kõigini, riiklikud süsteemid ei toimi, inimeste seas tekib kaos ja paanika ning võitlus ressursside pärast. Kortermajade elanikud tervikuna tundsid ennast elukoha poolest haavatavatena, turvalisema sihtkohana nähti maapiirkondi ja eramaju.

Mõned üksikud, kes on kogenud varem tõsiseid olukordi (nt tulekahju või nädalate pikkune isolatsioon), on teinud ka praktilisi muudatusi valmisolekus. Näiteks hoitakse dokumente ja varusid ühes kindlas kohas, on hangitud generaatoreid ja kütusevarusid või suhtutakse teadlikumalt ohuteavitustesse (SMS-i teavitused). Neil, kellel on varasemaid kogemusi hädaolukordadega, on tihti omane ka teadmine, et tegelikult suudetakse jääda rahulikuks ja kiireks tegutsejaks – hirmutunne on tekkinud alles tagantjärele.

Turvatunne on mõnevõrra suurem neil, kes on seotud politsei ja muude operatiivteenustega, kes on rohkem ette valmistunud ja tunnevad, et info olukorrast jõuaks nendeni kiiresti. Mitmed jagasid mõtet, et **teadmine**, et ollakse ette valmistunud, suurendab turvatunnet.

"Ma arvan, et see turvatunne jah ta nagu tuleb sellest, et osaliselt sellest, et ma tean, mida ma ise pean tegema."(M23, Tallinn)

Üldine turvatunne on väiksem nendel vastajatel, kes tunnevad ennast **füüsiliselt haavatavana**. Kuid kuna tegu on tihti eakamate inimestega, esineb neil vahel teatavat elukogemusest tingitud fatalismi meeleolu ("olen vana, mis tuleb, see tuleb"), mistõttu nad pigem ei muretse igapäevaselt sellepärast, et midagi võib juhtuda või lükkavad need mõtted teadlikult eemale. Teistest rohkem haavatavana tundis end ka näiteks üks kodakondsuseta vastaja, kartes, et ta pole riigi jaoks esmatähtis abisaaja ja peab seetõttu pigem ise hakkama saama, kui midagi juhtub.

Kolmeks kõige **elutähtsamaks teenuseks**, mille katkemine paneks inimesi muretsema, on **elekter, vesi ja küte**. Elektri puhul teadvustatakse, et sellest sõltuvad teised teenused, näiteks kaardimaksed (mh vee/toidu saamiseks), veepumbad, side jne. Vett (ja kanalisatsiooni) mainiti tihti kui kõige elutähtsamat ressursi, ilma milleta ei ole võimalik elada rohkem kui paar päeva. Kütet rõhutati palju talvise perioodi kontekstis kui üht kortermajades kõige elutähtsamat teenust (tõenäoliselt ka seetõttu, et intervjuud toimusid külmal talvel), mille katkemiseks ei ole võimalik end ka kuidagi ette valmistada.

Lisaks kolmele põhiteenusele peetakse kriitiliseks **toidu kättesaadavust**. Seejuures rõhutati kodustest varudest rohkem vajadust, et poed toimiksid ja avataks toidujagamise punktid. Inimesed kardavad olukordi, kus tarneahel katkeb või maksevõimalused puuduvad. Eriti vanemaealised muretsevad ka **arstiabi** – kiirabi,

ravimite ja üldise tervishoiusüsteemi – kättesaadavuse pärast. Mõne vastaja jaoks on arstiabi prioriteet, kuna see on ainus asi, mida inimene ise üldse asendada ei saa. Oluliste taustajõududena nähakse politseid, päästeametit ja tuletõrjet, kes peaksid tagama korra, et muud teenused saaksid toimida.

Huvitav on see, et kuigi nii elektrikatkestuse kui üleujutuse stsenaariumi puhul nähakse olukorra tõsidust just side ja info katkemises, siis eraldi elutähtsa teenusena mainiti sidet, sh raadiot ja mobiilisidet, üsna vähe. Raadiot peeti küll tähtsaks "viimaseks õlekõrreks" info levikul. Mõned intervjuueeritavad mainisid enda jaoks olulistena ka ühistransporti ja varjumiskohtade olemasolu.

Valmisolek hädaolukordadeks

Intervjuudest nähtub, et inimeste ettevalmistus erinevateks hädaolukordadeks on pigem **madal**. Süsteemne ettevalmistus, s.o teadlik varumine, läbimõeldud tegevusplaanid, kokkulepped pereliikmete ja lähedastega, sidekatkestuse või evakuatsiooni stsenaariumid, on pigem erandiks kui normiks. Valmisolek väljendub sagedamini **hajusates ja igapäevaellu integreeritud praktikates**: kappidesse on kogunenud kuivaineid, küünlaid, tikke. Enamasti on olemas ka taskulamp, harvem ka sularaha. Väga paljudel on olemas aga perele või sugulastele kuuluv maakoht, kus enamasti on kaev, ahi või suuremad toiduvarud (nt hoidised). Nõnda mõtestatakse kriisivalmidust sageli mitte kohapealse ehk kortermajas tagatud iseseisva toimetulekuna, vaid **võimalusena vajadusel ümber paikneda ja turvalisem koht leida**.

"Noh, esiteks, paanikat ei tule, sest mul on.. ma ütlen, et mul on suvila 6 kilomeetrit linnast, see on 40 minutit jalgsi käimist ja 10 minutit autosõitu."
(N65, Narva)

"Siin korteris ei ole mul ahju ega midagi /.../ Aga üldiselt nii-öelda siin linnas ei oskagi nagu midagi teha..." (M41, Võru)

Eriti ilmnes see nooremate ja keskealistega läbi viidud intervjuudes, kus maakohta või vanematekodu kirjeldati korduvalt tagalabaasina mistahes hädaolukorra puhuks. Üldjoontes leidsid pea kõik intervjuueeritavad, et linnakorteris pole võimalik katkestuste korral pikalt toime tulla ning hädaolukorras oleks mõistlik minna kas maakoju/suvilasse või pereliikmete, sugulaste või tuttavate juurde. Seega ei nähta valmisolekut niivõrd korteris varude hoidmise ja kohapealse

toimetulekuna, kuivõrd pigem **liikumisvõimele ja võrgustikule toetuva kombinatsioonina**. Sellest nähtub aga vanemaealiste, üksi elavate ja liikumisraskustega elanike suurem haavatavus, kuna neil võib puududa võimalus kiiresti liikuda või sõltuvad nad transpordi korraldamisel lähedaste abist.

Kõrgeim valmisolek ilmnes neil intervjueeritutel, kelle ettevalmistus tugineb varasematele kriisikogemustele, tööalasele kokkupuutele turvalisuse teemaga või juurdunud iseseisva toimetuleku hoiakule. Nende vastustest avaldus hoiak, et häda korral ei saa täielikult loota välisele abile ning vähemalt esialgu tuleb „kõigepealt ise hakkama saada“. Seesuguse hoiakuga intervjueeritud olid aga tugevas vähemuses.

Paralleelselt joonistub analüüsist välja nn „**harjumuslik valmisolek**,“ mida ei mõtestatud otseselt kriisivalmidusena, vaid pigem tavapärase eluviisina: varude hoidmine, säästlikkus ja läbimõeldud ressursikasutus kuuluvad nende puhul tavapärase toimetuleku juurde. See eristus on siinkohal oluline, sest osa inimesi võib olla küllaltki hästi ettevalmistunud, kuid ei pea seda ettevalmistumiseks hädaolukorraks, vaid pigem igapäevase elukorralduse osaks.

Samas oli enamik intervjueeritutest olukorras, kus mõistetakse küll ohte, aga praktilisi samme reaalse ettevalmistuse suunal pole (veel) tehtud. Teadlikkus ei viita alati automaatselt valmisolekule.

„Ma olen lihtsalt väga teadlik. Aga nagu alati: kingsepal on endal kingad katki.“
(M28, Võru)

Kuidas ohtudest ja õnnetustest räägitakse

Intervjuude käigus analüüsiti koos osalejatega põgusalt ka ohtude ja õnnetustega seonduva terminoloogia tähendusvälju. Palusime inimestel jagada hinnanguid, tuua näiteid ning kirjeldada seoseid viie põhimõiste kohta: „kriis“, „hädaolukord“, „ohuolukord“, „õnnetus“ ja „katastroof“.

Lisaks mõistete sisulisele avamisele reastasid vastajad termineid tunnetusliku raskusastme, nende tajutava tõsiduse alusel, lähtudes potentsiaalsete tagajärgede ulatusest ja ohtlikkusest. Analüüsist nähtus, et **skaala äärmused on üsna selgelt piiritletud**: vastajate jaoks eristus kõige vähem mastaapse terminina „õnnetus“ ning kõige rängemate ja laialdasemate tagajärgedega mõistena

„katastroof“. Seejuures võib „õnnetus“ olla indiviidi jaoks samuti ränkade tagajärgedega, kuid puudutades vähemaid inimesi, mõjub ka vähem kaalukana.

„Ohuolukorda“ ja „hädaolukorda“ käsitleti kohati sünonüümidenä, kuid rohkem kohtasime esimese tajumist ennetatava ohuna ning teist juba toimunud sündmusena, mille tagajärgi tuleb likvideerida. Seetõttu on „hädaolukord“ pigem lähemal katastroofile, samas kui „ohuolukorda“ peeti veidi kergemaks mõisteks. Mõlemat iseloomustab see, et argine on häiritud, sest potentsiaalselt juhtub midagi või on juba juhtumas ning olukord vajab sekkumist.

Termini „kriis“ kõrvutamise teiste pakutud mõistetega oli inimeste jaoks keeruline. Mõistel on inimeste jaoks laiahaardeline tähendusväli ning teistsugune ajaline dimensioon – kriisi tajutakse sageli pikaajalise protsessina (või lainetena käiva nähtusena), samas kui teised käsitletud mõisted viitavad pigem konkreetsetele piiritletud sündmustele. Samuti tekitab „kriisi“ termin inimestes seoseid väga erinevate raskusastmetega sündmuste või seisunditega (eksistentsiaalsest sisekaemusest kuni globaalsete sõjaliste konfliktideni). Nenditi ka mõiste liigset kasutamist, mille tagajärjel on „kriis“ muutunud terminiks, millele ei pöörata tähelepanu.

Alljärgnev tabel koondab terminite seosed, praktilised näited ja iseloomulikumat väljavõtteid intervjuudest.

TERMIN	SEOSSED, SISU	NÄITED	TSITAADID
katastroof	• midagi hullu on juhtunud • häving • palju kannatanuid • suured kahjud • looduskatastroofid	Vulkaanipurse, maavärin, metsatulekahjud; tuumajaama avarii, lennuõnnetus; hoone varisemine; Venemaa sõjaline rünnak.	<i>Kohe tuleb meelde mingi looduskatastroof – et midagi juhtub suurel maa-alal paljude inimestega või sealsete loodusvaradega.</i> (N27, Narva) <i>Sündmus, mis muudab väga paljude inimeste elu.</i> (N51, Narva)
hädaolukord	• midagi on juba häiritud, juhtunud • vaja ohu eest põgeneda • vajab tegutsemist • tavapärane elu on häiritud • ajutine	Üleujutusega korterisse lõksu jäänud elanikud; pikem elektrikatkestus; lumehange sõitnud üksinda olev abitu inimene.	<i>Siis on juba häda ja midagi on juba nagu kindlasti pahasti.</i> (M28, Võru) <i>Midagi on juhtunud, toimunud ja inimesed vajavad abi.</i> (N28, Tartu)

	mõne jaoks sünonüüm ohuolukorraga		<i>Hädaolukord on ajutine.</i> (M59, Tallinn)
ohuolukord	- oht ei ole veel realiseerunud, aga midagi võib hakata juhtuma - ennetatav olukord - midagi halba võib juhtuda - hoiatus, probleemi algfaas - tekitab äraootavat seisukohta	Tormihoiatus; õhuhäire; liiklusohutlik olukord (ka nt joobes autojuht teel); terrorirünnaku oht; ka sõjaline rünnak.	<i>Ohuolukord on see, et kui võib midagi juhtuda või peaaegu oleks juhtunud, aga nii-öelda nagu ohtu ei juhtunud või ohtu ei tekkinud, keegi vigastada ei saanud.</i> (M41, Võru) <i>Ohuolukord on see, kui on risk, aga kõik ei ole veel kadunud. Veel saab midagi teha.</i> (N51, Narva) <i>Ohuolukord on siis, kui on risk elule või tervisele.</i> (N84, Tallinn)
kriis	- majanduslik, sotsiaalne või poliitiline - puudutab paljusid - kestab kauem, püsivam - käib lainetena - pigem lahendatav - miski on argisest erinev - periood, kus ollakse mingi asja või teenuse puuduses	Covid; majanduskriis; pikaajaline elektrikatkestus; keskea-kriis	<i>Kriis on siis, kui ma ei saa midagi, mida ma tahan, et kui ma lähen toidupoodi, tahaks osta midagi...</i> <i>sa nagu tahad midagi, aga sa ei saa seda, et siis on kriis.</i> (M41, Võru) <i>Kriis ei tähenda minu jaoks tingimata midagi järsku.</i> (N51, Narva) <i>Kriis on ebamugavuse seisund.</i> (M59, Tallinn) <i>Kui hinnad tõusevad ja raha ei jätku.</i> (N84, Tallinn) <i>See on mingi probleem, mis vajab lahendamist. Ma ei oska seda sellesse ritta panna.</i> (M68, Tartu) <i>Kriis on olukord, kus paljudel inimestel on korraga elutähtsad vajadused katmata ja nad vajavad abi, näiteks nädal aega kestev elektrikatkestus Tartus,</i>

			<i>kus kortermajaelanikud külmetavad, ei saa süüa teha ega tööd teha.</i> (N28, Tartu) <i>Ma ei pööraks isegi tähelepanu, et tuhat mõtet endal ka peas, et kuskil jälle mingi kriis.</i> (M24, Tallinn)
õnnetus	• midagi juhtub kellegagi (1–3 inimesega) • individuaalne • väike ulatus	Autoõnnetus; kukkumine; luulumurd.	<i>Õnnetus on pigem üksikjuhtum, mis puudutab ühte inimest või kohta, näiteks gaasiplahvatus ühes korteris või inimene, kes kukkudes küünarnuki murrab.</i> (N28, Tartu) <i>See on lihtsalt mingi üksikjuhtum.</i> (M62, Tallinn)

Kokkuvõte/ järeldused

Kui elektrikatkestusi peetakse tõenäoliseks ja igapäevaseks, mida on korduvalt ka läbi elatud, siis loodusõnnetusi, sh üleujutusi nähakse Eestis vähetõenäolistena ja nende jaoks ei osata ette valmistuda isegi teoreetilisel tasandil. Tulenevalt kogemusest ja tõenäosusest osati enda käitumist elektrikatkestuse olukorras täpsemalt ette kujutada, seevastu üleujutuse puhul kirjeldati ennast oluliselt enam passiivse ootajana.

Mõlema stsenaariumi korral on inimeste jaoks kõige olulisem info liikumine (teavitused, teadmine, millal abi saabub). Samuti nähti mõlemas olukorras, kuid eriti elektrikatkestuse korral, lahendusena maakoju või suvilasse minekut. Muret tekitab nii lähedaste ja lemmikloomade, aga ka naabrite hakkamasaamine. Mõlema olukorra, eriti elektrikatkestuse puhul oli neid, kes nägid lühiajalist stsenaariumi põneva vaheldusena, kuid pikemaajalist tõlgendati juba ohuolukorrana.

Kuigi üldiselt tuntakse ennast Eestis pigem turvaliselt, valitseb taustal selge hirm võimaliku sõjategevuse pärast, kuid sellele mõtlemist proovitakse vältida. Mõnevõrra paneb inimesi muretsema ka võimalik (teiste inimeste) paanika ja ebaratsionaalne käitumine ootamatus hädaolukorras. Kuna kortermajas tuntakse

ennast haavatavana (nt sõltuvus keskküttest ja trassiveest), siis suurendab turvatunnet võimalik päästetee (maa)maja/suvila näol, kus on olemas võimalus ise hakkama saada kesksete teenusteta.

Elutähtsatest teenustest osatakse olulisematena enda jaoks nimetada elektrit, vett ja kütet, aga ka toidu ja arstiabi kättesaadavust. Nende teenuste katkemise korral leidub osal inimestel küll kodus juhuslikke varusid (eelkõige toitu, küünlaid jms), kuid strateegiline ettevalmistumine hädaolukordadeks on pigem harv. Linnakorteri asemel nähakse suuremat tõenäosust hakkamasaamiseks teenuste katkemisel oma maakodudes, kuhu sõitmine on enamiku vastajate jaoks ohuolukorra tekkimisel esimene (ja tihti ka ainus) plaan. Sageli tunnistatakse, et tegelikult oleks vaja ka linnakorteri paremini hädaolukordadeks ette valmistada, kuid mõtetest tegudeni võib olla veel üksjagu minna.

Kriisi terminoloogia kõige vähemmastaapne termin on lokaalsena tajutav „õnnetus“ ja kõige tugevam ja ulatuslikum „katastroof“. „Ohuolukorda“ ja „hädaolukorda“ nähakse teineteisele eelnevana („ohuolukorra“ võib, aga ei pea järgnema „hädaolukord“). Erinevalt nendest konkreetsetest ja reageerimist vajavatest sündmustest on „kriis“ oma olemuselt pikaajaline ja lainetena kulgev protsess, mille tähendusväli on liigse meediakasutuse tõttu devalveerunud, vähendades termini mõjukust ja inimeste ohutunnetust ka olukordades, kus see oleks sisuliselt asjakohane.

2. Ootused ohuolukordadeks valmistumisel ja neile reageerimisel

Järgnevalt kirjeldame, kuidas tajusid uuringus osalejad erinevate osapoolte ja institutsioonide (indiviid, riik, KOV, vabaühendused jm organisatsioonid, korteriühistu ja majaelanikud) rolli ning vastutust nii ohtudeks valmistumisel kui ka ohuolukorras toimetulekul.

Isiklik vastutus ja tugivõrgustiku roll

Intervjueeritud tajusid isiklikku vastutust ohuolukorras toimetulekul valdavalt **kesksena**. Nähti, et esmajoonel tuleks tugineda enda ressurssidele ja võimekusele. Sellele vaatamata valdavalt **ei olnud nad kriisiks ettevalmistusi teinud**. See võib viidata ka riskistsenaariumite (tagajärgede) alahindamisele või ka enda ressursside ülehindamisele.

Lisaks endale nähti võimalust abi ja tuge saada **pereliikmetelt jt lähisugulastelt**, eriti kui viimastel on eramaja või suvila. Vanemad intervjueeritud seadsid korduvalt esile mure laste pärast, isegi kui need olid juba täiskasvanud. Mure väljendus „päev korraga“ elustiilis, mistõttu ei vaevu noorem generatsioon midagi varuma ja loodetakse olemasolevate teenuste (nt toidupoodide ja maksesüsteemide) toimimise peale.

Isikliku vastutuse kesksena tajumise põhjused olid siinkohal erinevad. Leidus neid, kelle arvates see ongi moraalselt ainuõige – iga inimese vastutus on esmalt püüda ise ellu jääda ja hakkama saada. Teisalt nähti, et katastroofide korral on riigi ressursid (üle)koormatud ja kõigile neid koheselt ei jätku.

“Ja mina kaldun sinnapoole arvama, et ikkagi iga inimene peab nagu iseenda ja oma pere eest vastutama kõigepealt. Ja kui seal on üksikuid selliseid, kes tõesti ei saa hakkama... no neid peaks aitama küll kohalikud omavalitsused, riik. Kuidas ta seda teeb? Kuidas see toimib? Ma olen selliseid mõtteid eemale lükanud? Ma ei taha oma pead vaevata.” (N82, Võru)

“Kui ikkagi kriisiolukord on, siis tuleb arvestada sellega, et see mass inimesi, mis vajab abi, on meeletult suur. Seega, tunne on nagu see, et

tõenäoliselt saad paremini endale olla abiks, kui jääda lootma ja ootama.”
(N24, Tartu)

Ootused riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele

Intervjueerimisel adresseerisime ootusi riigile ja KOV-ile eraldi, kuid vastustes neid üldjuhul ei eristatud. Seetõttu käsitleme neid alljärgnevalt koos. Kuigi selle kohta puudus selge teadmine, oldi arvamusel, et riigi-/KOV asutused lähtuvad abi pakumisel triaazi põhimõttest ja nii pakutakse abi **eelisjärjekorras neile, kes on haavatavamas olukorras** (nt vanurid ja puudega inimesed) või riigi jaoks prioriteetsemad (nt ühel korral toodi välja, et eelisjärjekorras võivad olla kodanikud n.ö halli passi omanike asemel). Seda lähenemist üldiselt intervjuude käigus ei vaidlustatud, küll aga oodati triaazi põhimõtete avalikustamist ja selgitamist, kuivõrd see aitab inimesel enda aitamiseks plaane teha.

“Ma ei ootaks riigilt nagu mingit väga füüsilist abi, sest võibolla nagu on nii palju teisi, kes vajavad nagu kümme korda rohkem, kellel ei ole sellist võrgustikku või ma ei tea, vanad inimesed või kellel ei ole pere, ei saa liikuda, iseennast aidata või niimoodi nagu neil on seda abi kindlasti rohkem vaja.”(M23, Tallinn)

Selgitustest kõlas ka **skepsis riigi võimekuse osas** inimestele üleüldse appi tulla või üldine valmisolek riigi tasandil tagada. Siinkohal andis seisukohale tooni laiem pettumus riigi- ja KOV asutuste suhtes inimestele toe ja teenuste tagamisel ning hädavajaliku asemel võimulangudele keskendumises. Kohati jäi kõlama madal usaldus riigi ja KOV-ide suhtes. Vastustest võis seejuures näha suhtumise erinevust poliitikakujundajatesse/otsustajatesse *versus* näiteks Päästeametisse, kellest viimastesse oli suhtumine avatum ja usaldavam.

“...ehk selles mõttes ma ei usalda päris linna kui linnavalitsuse võimu, aga samas tean, et meil on suurepärased päästjad. Kui oleks mingi probleem, siis saab nende juurde minna, nende poole pöörduda.”(N27, Narva)

“Ma ei oska neilt midagi oodata. Kuidagi on selline usk meie valitsejatesse kadunud. /.../ Ma ei oska selle kohta midagi öelda, kas nad [võimuesindajad] ei suuda või ei oska või ei taha [aidata]. /.../ Aga lihtsalt minu jaoks on see nagu viimane koht, kuhu minna. Kuidagi kui kõiki neid meie riigi

toimetamisi vaadates ja kuulates ja nähes... see toimib kõik nii aeglaselt ja nii kummaliselt, et ma ei oska öelda.”(N82, Võru)

Vähem oli neid, kes pidasid indiviidi rolli teisejärguliseks või ka võrdväärseks riigi ees. Selliselt meelestatud inimesed märkisid, et nende roll on oodata ja **saada riigilt infot ning käitumisjuhiseid**.

Skepsisest hoolimata väljendati riigi ja KOV-i suunal siiski mitmeid ootuseid. Lisaks **info jagamisele** nähti riigi ja KOV-i rollina veel **logistika, kogunemis-/varjumiskohtade loomist**, nende mehitamist ja varustamist **vee, toidu ning meditsiinitarvikutega**. Välja toodi inimese piiratud võimalusi süsteemse kriisi puhul pikemalt toime tulla ja kuigi esmase toimetuleku peab tagama inimene ise, siis pikaajalisemalt nähti suuremat rolli siiski riigil.

“No ma arvan, et riik peaks vastutama rohkem, kuna mina ei saa nagu midagi teha.”
(M62, Tallinn)

Teiste aitamine ning majaelanike roll

Kuigi indiviidi isiklikku vastustust peeti keskseks, siis kõlas läbivalt, et on oluline aidata teisi – **naabreid, eakamaid ja abivajajaid** üldisemalt (sh nii emotsionaalselt kui ka otsest abi pakkuda). Sellest võib lugeda, et käitumist juhib lisaks individualismile kui moraalsele väärtusele ka **taju enda agentsusest**, sh nii enda kui teiste aitamisel.

Naabrite ja teiste majaelanike valmisolekut ohuolukorras toimetulekuks, sh nende üldist varustatust peavad intervjuueeritavad pigem tagasihoidlikuks. Mitmed võrdlesid vestluse käigus naabrite valmisolekut enda omaga, leides, et kõik on ühtviisi vähe võimalikele ohtudele ettevaatavalt mõelnud (kuid see põhineb pigem tunnetusel kui teadmisel oma naabrite varudest). Intervjuueeritavate seas on vähemal määral neid, kes tunnevad oma maja elanikke hästi, toimib suhtlus ja aeg-ajalt aidatakse üksteist ka tavaolukorras. Rohkem leidis neid, kes oma **majaelanikest enamikku ei tunne** – puudub igasugune suhtlus (või suheldakse üksikutega) ja osaliselt isegi ei teata, kes on naabriteks. Sellest hoolimata kõlab läbivalt, et hädaolukorras pakutaks siiski abi teistele majaelanikele ja ka ise usutakse häda korral abi saavat.

"Kokku tuleb hoida ja mitte kaotada võib-olla pead selles olukorras, et jääda nagu inimesteks ja mõtlen, et mis saab minu jaoks olla nagu inimene, et see kriis, minu arvates ühendab, tekib see kokkukuuluvustunnet, et jah, et meil on kõik olnud hädad ja me peaks olema nagu kuidagi mõistlikud üksteise suhtes."(M33, Tallinn)

"Et mina olen alati selle poolt, et inimesed peaksid olema üksteise jaoks olemas ja üksteist aitama, isegi kui nad ei tea üksteist."(N23, Tallinn)

Korteriühistute kuvand ja roll

Mis puudutab korteriühistu rolli ja ettevalmistust võimalikuks ohuolukorraks, siis selle osas väljendavad intervjuueeritavad märksa rohkem **skepsist ning teadmatust**. Korteriühistut mõtestatakse vastustes kui institutsiooni, mis positsioneerib end **majaelanike huvidest eemale ja kõrgemale**, kuuludes samasse punkti koos teiste „otsustajatega“. Mitmed ei tea, kas korteriühistu tasandil on kriisivalmiduse teemat üldse käsitletud (kuivõrd ühistu koosolekutel ei osaleta), mõned teavad märkida, et teemat ühistus käsitletud ei ole, samuti nagu ei ole midagi konkreetset kriisivalmiduse tõstmiseks majas ette võetud.

Midagi sellist ei ole olnud, vähemalt ma ei mäleta, võib-olla jäin millestki ilma.
(N51, Narva)

Samas leidus ka positiivsemaid näiteid, kus ühistu roll on aktiivsem – ka nende puhul leiab aga vähem selgelt kriisivalmiduse tõstmisega seotud ettevõtmisi, mis mõnel juhul on jäänud küll ka majaelanike endi vastuseisu taha (nt generaatori muretsemine). Siinkohal leidub intervjuueeritavaid, kes ei olnud korteriühistu rolli ohtudeks või õnnetusteks valmistumisel üldse ette kujutanud (paljuskki toodi ühistu rollina välja tehniline infovahetus nt remonditeemadel). Intervjuudest kumab samas **ootus, et ühistu roll võiks aktiivsemat käsitlust siiski leida** (nt generaatori muretsemine, keldrisse varjumise võimaluste loomine jms).

"Ei, inimesed, see ei mahu kuidagi pähe – Ukraina sõda ja kõik, aga generaatorit ei taha."(M54, Narva)

"Noh, ühistu on meie ise. Et selles mõttes ikka võiks. Ma arvan, et ühistu on üsna hea üksus, kus, kus neid asju koos läbi mõelda ja ma arvan, et ühistu tasandil saab päris paljusid ettevalmistustöid jagada ja ära teha, mis, kogu

maja aitaks. /.../ Aga kui ma ütlen ühistu, siis ma mõtlen, et siis peaks ise seda algatama. Praegu ei saa oodata kelleltki teiselt seda, kui ma ise seda ei algata.”(M30, Tallinn)

Ootused teistele organisatsioonidele

Veelgi vähem osatakse ohtudeks valmistumisel määratleda oma ootuseid **kogukonna- ja asumiseltsidele**. Märgiti, et kogukonnaorganisatsioonidel on suurem roll olnud ennekõike väiksemates asumites ja paneelmajade piirkonnas täna (kriisivalmiduse kontekstis) neil selget rolli seetõttu ei näe. Narvas toob üks intervjuueritav välja raskused kogukondliku koostöö saavutamise üle keele ja rahvuse piiride. Kokkuvõttes ei ole enamik intervjuueritavatest teadlikud, kas nende piirkonnas toimib üldse aktiivne asumiselts ja seetõttu ei osataks sealt ka abi otsida. Sellest hoolimata väljendavad mitmed, et ohuolukorras võiks neilt eeldada usaldusväärse info jagamist.

“Need on väiksemates piirkondades, nagu Kassisaba ja Kalamaja ja nii edasi. Siin paneelmajas sellised asjad nagu kogukonnad ei toimi.”(M62, Tallinn)

Kui uurida intervjuueritavate teiste organisatsioonide nende võimaliku rolli kohta, siis peamiselt luuakse seoseid **Päästeameti** ja **PPA** tegevusega, mõnevõrra mainitakse ka **kaitseliitu**. Üksiknäidetena organisatsioonidest, kellel ohuolukorras võiks roll olla, mainitakse kodutütred, üliõpilaskorporatsioone, kohalikku vee-ettevõtet, mis võiks aidata veega varustamisel, ja ka meediaettevõtteid, kes ohuteavet saavad jagada. Üldreeglina ei osata konkreetseid rolliootuseid „teistele organisatsioonidele“ määratleda. Kui vestluse käigus mõned näited välja pakkuda (nt Naiskodukaitse, Kaitseliit) siis nenditakse, et ohuolukorras võiks neil ülesanded siiski olla, näiteks info jagamine, juhendamine, logistika toetamine.

“Päästeamet on kindlasti sees asjas – mul on siin päästeteenistuse omasid, ma tunnen ikka osa nendest.”(M54, Narva)

“Ma ei tea, mul on raske mõista, miks seda peaks tegema keegi teine peale, peale nii-öelda riigi või, või linnavalitsuse. [...] Et see tundub mulle nagu asi, mille peale peaks lootma siis, kui on nagu halvasti toimiv riik. Minu ootus Eesti riigile oleks, et see on siiski hästi toimiv riik.”(M30, Tallinn)

Lasteaia, kooli ja töökoha osas on vastajad sarnaselt eelmisega ebalevad ja mitmed intervjuueeritavad märgivad otsesõnu, et nad mainitud institutsioonidel pigem rolli ei näe/ei oska näha. Mõnel juhul tuleb jutuks kooli roll, näiteks õppuste korraldamises, võimalike varjumiskohtade loomises ja teadlikkuse suurendamises. Sellest veidi enam räägitakse töökoha/tööandja rollist, mille osas leiavad mitmed, et plaan hädaolukorras käitumiseks võiks olemas olla (eriti kui tegemist on näiteks klienditeenindusega). Mõnel juhul ollakse teadlikud õppuste korraldamisest töökohas, mida aga seostada rohkem tulekahju vm evakuatsiooniga.

“Noh, meil oli tööl maksimum tuleohutusõpetus, mida teha erinevates olukordades, kui tekib tulekahju, aga selliseid kriisiolukordi ei käsitletud.”
(M33, Narva)

Kokkuvõte/ järeldused

Kokkuvõtteks nähtub, et kõige olulisemaks peavad vastajad üksikindiviidi vastutust tagamaks enda ja oma lähedaste toimetulek. Pereliikmeid nähti ka keskse ressursina, kelle poole abivajaduse korral pöörduda. Riigiasutuste ja KOV rolli nähakse toimetulekut võimaldava raamistiku loomises (varjumiskohtade loomine, varustamine), akuutsetele ohtudele reageerimises (elude päästmine) ja logistika tagamises (evakuatsiooni võimaldamine), samuti info ning käitumisjuhiste andmises. Tajuti, et kriisiolukorras on hädasolijaid palju, ressursid piiratud ja riigi tähelepanu suunatud seetõttu ilmselt enim haavatavatele. Uuringus osalejad nentisid, et sotsiaalne suhtlus on paneelmajades pigem tagasihoidlik ja oma naabreid või naabruskonnas tegutsevaid organisatsioone sageli ei teata, küll aga usutakse inimliku kontakti säilimisele (või tekkimisele) õnnetuse korral, olles valmis ise abi pakkuma ja lootes seda ka teistelt vajadusel saada.

Selget ettekujutust teiste asutuste rollidest (korteriühistud, asumiseltsid, koolid ja töökohad) ohtudeks valmistumisel ja ohuolukorras toimimisel inimestel ei ole. Teisalt võis näha, et mingil kujul plaan ja valmidus reageerida võiks intervjuueeritavate hinnangul eelmainitudel siiski olemas olla.

3. Teadlikkus ja infoallikad

Käesolev peatükis käsitleme seda, kuidas inimesed hindavad enda teadlikkust hädaolukordadeks valmisoleku suhtes ning millised on reaalsed teadmised erinevate stsenaariumidega kaasnevate parimate käitumisviiside osas. Seejärel avame põgusalt inimeste infotarbimise harjumusi ja meediakäitumist, selgitame, kuidas eristatakse enda jaoks usaldusväärset infot, ning milline on sihipärase teavitustöö ja riskikommunikatsiooni kättesaadavus erinevatele sihtrühmadele.

Teadlikkus

Kui valmisolek oli küsitletute hulgas valdavalt napp, siis teadlikkus hädaolukordade võimalikkusest ja põhilisest riskiloogikast oli märksa suurem. Enamik vastajatest mõistis, et hädaolukord tähendab tavapärase elukorralduse katkemist. Seejuures teadvustati üsna hästi **elutähtsate teenuste kesksed rollid**: peaaegu kõigis intervjuudes nimetati kriitilise tähtsusega teenustena vett, elektrit, kütet, toitu, arstiabi ja sidet, mille katkemine muudaks tavapärase elukorralduse jätkamise keeruliseks või võimatuks.

Kriisivarude ja tegevusplaanide osas ilmnas intervjuudes ebaühtlane, kuid üldjoontes siiski **arvestatav teadlikkus**. Paljud vastajad oskasid nimetada esmavajalikke varusid, nagu joogivesi, kuivained, patareid, raadio, küünlad, taskulamp, ravimid ja sularaha. Seejuures mõisteti, et vähemalt lühiajaliseks iseseisvaks toimetulekuks peaks kodus „midagi“ varutud olema. Samas jäi see teadmine pigem **abstraktseks** ega väljendunud süsteemselt läbimõeldud ettevalmistustes. Ka tegevusplaanide puhul piirduti enamasti üldiste arusaamadega. Teati, et kriisi korral tuleb kellegagi ühendust võtta, kuhugi liikuda või midagi korraldada, kuid selgelt sõnastatud, läbi arutatud ja eri stsenaariume arvestavaid plaane esines väga vähestel.

Vähem teati **varjumisest** ja varjumiskohtadest. Paljud teadsid abstraktselt, et varjuda tuleb sireeni või sõjalise ohu korral, kuid ei teadnud, kuhu päriselt minna, kus asub lähim avalik varjumiskoht, milline koht on turvaline, kas sobib oma maja kelder või millal tuleks jääda korterisse. Eriti ilmne oli see Pärnus, Tartus ja Tallinnas.

“No ma arvan, et kui tuleb see õhuhäire siia, siis on vaja nagu varjuda. Aga ma ei ole seda teemat väga uurinud tegelikult. Tegelikult ei tea, et kas näiteks üldse

*meie selle kortermaja näiteks keldris on, on nagu võimalik varjuda või see ei ole
nagu võimalik.”(N28, Tartu)*

Koduses keskkonnas ohu tekkimise korral peeti kõige loogilisemaks varjumiskohaks kortermaja keldrit. Samas suhtuti sellesse võimalusse sageli kõhklevalt: esile toodi klaustrofoobiat, niiskust, keldrite halba seisukorda ning hirmu, et hoone varisemise korral võidakse rusude alla jääda. Kuigi enamikul vastajatest oli korterelamus kelder olemas, oli see vaid üksikutel juhtudel varjumiseks mingilgi määral ette valmistatud, näiteks prahist puhastatud või esmavajalike vahenditega varustatud. Osa vastajaid pidas realistlikumaks hoopis metsa põgenemist või korterisse jäämist, sealhulgas akendeta vannituppa varjumist.

Varjumisega seotud hoiakuid on selgelt mõjutanud ka käimasolev sõda Ukrainas. Raketirünnakud tsiviiltaristu- ja elamute, sh kortermajade pihta, on tekitanud mitmetes vastajates sügava usaldamatuse kortermajade keldrite vastupidavuse osas. Kardetakse, et elamu võib kokku variseda ning keldrisse varjunud inimesed jäävad rusude alla lõksu. Mõnel eakamal ja varjumisest vähem teadlikul intervjuueeritaval puudus seejuures üldse ettekujutus, kuhu sellises olukorras minna. Pigem eeldati, et toimitaks teiste eeskujul või oodataks abi.

Mitmest intervjuus avaldus, et teadlikkus ei ole madal niivõrd hädaolukorra defineerimisel, vaid just praktilistes küsimustes. Inimestel oleks vaja juhiseid näiteks selle kohta, kust saab vett, kuidas saada infot sidekatkestuse korral, kuhu minna tänaval sireeni kuuldes, kui kaua tuleb ise toime tulla, millal abi nendeni jõuab ning kuhu on ohutu varjuda.

Infoallikad

Peamiste infoallikatena nimetati intervjuudes läbivalt traditsioonilise meedia, veebiportaali, sotsiaalmeedia ja isiklike kontaktide kombinatsiooni. **Traditsioonilisest meediast** peetakse kõige usaldusväärsemaks Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) uudiseid. Telekanalite puhul toodi esile nii avalik-õiguslikke kui ka erakanalite saateid (nt "Pealtnägija", "Reporter"). Venekeelse elanikkonna seas on tavapärane jälgida paralleelselt nii ERR-i venekeelseid kanaleid kui ka Venemaa telekanaleid. Kusjuures toodi välja, et näiteks rus.err.ee sisu on sageli eestikeelse ERR-i omast erinev (rohkem lokaalseid uudiseid).

Kirjutava pressis tarbimisel domineerivad lisaks ERR-ile ka portaalid Delfi ja Postimees, mainiti ka Maalehte ja linnalehti. Suurte uudisteportaalide (Delfi ja Postimees) puhul on levinud pealiskaudne tarbimisviis, kus piirduakse peamiselt pealkirjade sirvimisega. Raadiot kuulavad eeskätt vanemaealised vastajad, eelistades Vikerraadiot ja Kuku raadiot.

Sotsiaalmeediakanalitest on enim kasutusel Facebook ja Instagram, vähemal määral ka suhtlusrakendused Viber, WhatsApp, Telegram ja foorumikeskkond Reddit. Facebook toimib mitmete kasutajate jaoks esmase infovaravana, mille kaudu jõutakse ka traditsioonilise meedia artikliteni. Olulist rolli kohaliku info saamisel mängivad kogukondlikud grupid (nt asumi- või linnafoorumid).

Allikakriitika ja usaldusvõrgustikud

Nii traditsioonilise meedia kui sotsiaalmeedia puhul ilmnes **kriitiline hoiak**: tajutakse informatsiooni valikulisust ja subjektiivsust, mistõttu ollakse teadlikult kahtlevad ja usaldus nende suhtes on pigem madal.

“Usaldamatus on nii suureks läinud, et ega ma ei usalda enam ühtegi uudist sada protsenti.” (N72, Võru)

„Igal pool on liiga palju propagandat. Kust poolt ka ei vaata, igal pool on oma versioon reaalsusest.” (N51, Narva)

Kasutajad teadvustavad sotsiaalmeedia algoritmidest tulenevat nn mullistumist – sisu kohandamist vastavalt kasutajaprofiilile –, mis tekitab vajaduse kõrgendatud allikakriitilisuse järele.

“Ma peaks kümme korda mõtlema, kas see on päriselt ka või see on mingi luul.”
(M24, Tallinn)

“Facebookis lendavad uudised sinu sõprade loogika järgi – minu vood on käinud kooskõlas riiklike asjadega, aga teise (ühistu) juhatuse liikme Facebookis on hoopis teistsugused uudised.” (M55, Narva)

Seetõttu tunnistasid inimesed, et nad oleksid ka ohuolukorras esmalt info suhtes ettevaatlikud. **Infot peetakse usaldusväärsemaks siis, kui see kattub eri kanalites või seda kuulatakse samuti mõnelt tuttavalt.** Ohuteadlikkus ongi suuresti vahendatud mitte ainult ametliku teabe, vaid ka isikliku usaldusvõrgustiku kaudu. Lähedased, töökaaslased, riigiasutustes töötavad tuttavad ja naabrid on paljude

jaoks sama tähtsad või kohati tähtsamadki kui ametlikud infokanalid. Sageli toodi esile, et nad eelistaksid „helistada kellelegi oma lähedastest.“ Mitmed intervjuueeritavad rõhutasid sedagi, et hädaolukorra puhkemisel nad vaataksid esmajoones, kuidas ümbritsevas keskkonnas teised inimesed sündmustele reageerivad.

“Kui sireen hakkaks tööle, siis ma kõigepealt vaataksin aknast välja, kuidas inimesed käituvad. Tavaliselt hakatakse kohe omavahel arutama, mis juhtus ja kuhu peaks minema.” (N82, Tallinn)

Kampaaniad, teavitust ja ligipääsetavus

Teavituste saamise kogemusest rääkides, mainisid osalejad igapäevaste häiringute, näiteks elektrikatkestuste puhul on eelteavitus sageli inimeste kogemusel olnud **puudulik** või jäänud **märkamatuks**. Kui infot saadakse, siis peamiselt operatiivsete lühiteavituste (SMS) või kortermajade teadetetahvlite kaudu, mida peetakse jätkuvalt efektiivseks kanaliks.

Intervjuudest ilmnes selgelt, et kriisivalmiduse **kampaaniaid teatakse** ning neid on linnapildis nähtud. Mainiti ka postkasti tulnud brošüüre, kriis.ee-d, „Ole valmis!“ rakendust, varjumiskampaaniaid, plakateid, telefoniteavitusi ja -rakendusi. Ent ehkki seesuguseid teavituskanaleid osati nimetati, ei olnud paljud nende sisuga lähemalt tutvunud.

„Mingid voldikud on postkastis ja mingisugused plakatid on tänaval, mingisugused asjad on uudistes. Ühesõnaga, just tunne on, et hästi palju on seda olnud, aga ma ei ole sellesse ise üldse süvenenud.” (M31, Tallinn)

Paljud ütlesid otse, et materjale ei ole loetud või et nad panid need „kõrvale“ või viskasid sootuks prügikasti. Viimase põhjuseks võib lisaks **huvipuudusele** olla ka **formaadi sobimatus**. Nenditi, et vahel ei tunnetata end sihtrühmana. Kriisivalmiduse kampaaniatelt oodatakse abstraktse teabe asemel **praktilist nõu ja järjepidevust**. Mõnevõrra paradoksaalselt rõhutatakse aga vajadust **vältida paanika külvamist** läbi liigse info. Oluliseks peetakse info selgust ja korduvust, et vältida teabe ununemist või selle devalveerumist ühekordse aktsioonina.

“Et see võiks nagu olla sihuke järjepidev, et noh, mitte see, et ah, et ühe korra tegime ära, et on kõik korras – no ei ole.” (M34, Tallinn)

Intervjuude käigus avaldus, et kohati soovitakse vähem abstraktset teksti ja rohkem praktilist, näitlikustatud ja lihtsas (ema)keeles infot. Vastajad rõhutasid vajadust muuta kvantitatiivsed juhised (nt varude kogused) **visuaalselt hoomatavaks**. Tekstipõhised voldikud jäävad sageli abstraktseks ja neid ei seostata isikliku vajadusega. Seda väljendasid eriti hästi Narva intervjuud.

„Võiks rohkem lihtsas keeles selgitada. [...] Mitte lihtsalt plakat seinale panna... vaid päriselt näidata inimestele, mis võib juhtuda ja mida teha.” (N51, Narva)

„Aga võib-olla teha ka mingeid stende ja näitlikult näidata – näiteks kolm-neli kanistrit vett, nii palju tatart, makarone. /.../ Mingi stend päris füüsiliste asjade ja toiduga, mis näitaks: see toit jätkub ühele inimesele üheks nädalaks. Midagi sellist – väga näitlikku. Sest kui sa näed seda paberil, siis sa nägid, mäletad, said aru – aga see ei avalda ehk nii tugevat muljet, sest see on tekst. Ja olenemata sellest, et seal on ka mingid pildid, on need küll ilusad, aga sa ikkagi ei kujuta ette, kui palju sul tegelikult vaja on. /.../ Kirjutavad, et teil on vaja 35 liitrit vett nädalaks – aga 35 liitrit ei suuda sa kohe ette kujutada. See muutub lihtsalt abstraktseks numbriks.” (N27, Narva)

Kriitiline tegur on ka **keeleline ligipääsetavus**. Kuigi paljud venekeelt emakeelena kõnelevad inimesed kasutavad telefoni tõlkerakendusi, ei taga see info ühtlast kättesaadavust. Tõlkerakendused ei pruugi olla igapäevased töövahendid kõigile, eriti eakamatele vene keelt kõnelevatele inimestele.

Kokkuvõte/ järeldused

Intervjuude põhjal võib järeldada, et inimeste teadlikkus võimalikest ohtudest on üldiselt suurem kui nende reaalne valmisolek hädaolukordades toime tulla. Teadlikkus katkestustega seotud riskidest ja ohtudest on suuresti olemas ning mõistetakse, et hädaolukorras tuleb kiiresti tegutseda.

Uuringus osalejad määratlesid peamiste igapäevaste infokanalitena nii traditsioonilise meedia kui ka sotsiaalmeedia platvormid. Mõlema puhul ilmnes kriitiline hoiak: tajutakse informatsiooni valikulisust ja subjektiivsust, mistõttu ollakse teadlikult kahtlevad ja usaldus nende suhtes on pigem madal.

Kriisitingimustes kombineerivad inimesed sotsiaalmeediast ja traditsioonilisest meediast saadavat teavet. Ohuolukorras ja teadamatuses kasvab oluliselt riiklike institutsioonide kodulehtede roll. Informatsiooni toesuse kriteeriumiks peetakse

andmete kattuvust ja kinnitust läbi erinevate kanalite. Tuleb ka ette, et ametlikest meediakanalitest enam usaldatakse kriisiolukorras lähedasi inimesi ning ametkondades töötavaid isiklikke tuttavaid.

Kõige suuremat ebakindlust tekitavad stsenaariumid, mis nõuavad varjumist. Selles valdkonnas tajutakse teadmiste puudulikkust: elanikud ei ole kursis avalike varjumiskohtade asukohtadega ning neil puuduvad juhised otsustamiseks, kas turvalisem on viibida korteris või hoone keldris. Samas tunnistatakse, et teadmatus taga on pigem nende isiklik motivatsioonipuudus või madal süvenemisaste, mitte info kättesaamatus.

Kuigi kriisivalmiduse alase teabe maht on suur, esineb ebakõla info formaadi ja elanikkonna tegelike vajaduste vahel. Läbi kampaaniate tehtav passiivne teavitus ei taga süvenemist. Inimesed kalduvad infoallikaid ignoreerima, kui nad ei taju end sihtgrupina või puudub vahetu huvi teema vastu.

Efektiivne kriisikommunikatsioon eeldab emakeelset, praktilist, näitlikustatud ja regulaarselt korduvat lähenemist, mis arvestaks inimeste kognitiivse taluvuspiiriga ega tekitaks ka emotsionaalseid barjääre.

4. Ohuolukordadeks valmistumist pärssivad ja soodustavad tegurid

Ohuolukordadeks valmistumise teel ei seisa inimesed silmitsi ühe konkreetse takistusega, vaid omavahel põimunud tegurite kogumiga, mida alljärgnevalt avame. Takistused võivad olla nii sisemised – psühholoogiline vastumeelsus, hoiakud, ohutaju, motivatsioon – kui välised – majanduslikud kitsendused, korterikeskkond, tugivõrgustikule toetumine ja info kättesaadavus. Sageli tugevdavad need tegurid üksteist – inimene, kes juba teadmise tasandil ei näe kriisi tõenäolisena, leiab ruumi- või rahapuuduses põhjenduse mitte tegutseda. Seetõttu jääb ettevalmistatus napiks ka siis, kui valmistumise vajadust ratsionaalselt mõistetakse. Takistuste kõrval toimivad ka soodustavad tegurid – lapsepõlvest kaasa tulnud harjumused, isiklikud kogemused, murdepunktid, sotsiaalne ja füüsiline keskkond –, mis näitavad, et valmisolek ei kasva alati teadliku pingutuse, vaid sageli igapäevaelu loogilise jätkuna.

4.1. Takistavad tegurid

Psühholoogilised barjäärid

Läbiv takistus ohtudeks valmistumisel oli psühholoogiline vastumeelsus. Mitmed vastajad tunnistasid, et ei soovi negatiivsetele olukordadele mõelda, sest see tekitab ärevust ja mõjutab enesetunnet.

“Ma ei taha sellele mõelda, mida rohkem mõtled, seda halvemini magad.”
(N84, Tallinn)

Psühholoogiline vastumeelsus väljendus eelkõige vältimisstrateegiatena, mis avaldusid eri kujudel: mõne jaoks tähendas see lihtsalt teema tähelepanuta jätmist, teiste jaoks aktiivset infost hoidumist. Näiteks visatakse infomaterjalid prügikasti ning pakutud kriisiteave jäetakse läbi lugemata. Sarnaselt peatükis 1 kirjeldatule on see nähtus omane ka teadlikumatele vastajatele: ohtu küll tunnetatakse, kuid vaimse tervise säilitamiseks välditakse sellele mõtlemist.

“Väga ei tahaks, jah, mõelda, et kui on nagu hea elu, vaata, käid tööl ja teenid head palka ja mis siis, miks peaks nagu mingi kriisi peale mõtlema, et noh, et ikka inimesed ei mõtle selle peale, et kriis, tavaliselt kriis juhtub nagu hästi ootamatult.” (M24, Tallinn)

Eriti noorema põlvkonna hulgas (20–30ndates inimesed) seostati mahukate varude kogumist äärmuslike ja liialdavate inimestega. Kriisivaru hoidmine „igaks juhuks” seostub mõne jaoks paranoia või paanikaga ning tundub normaalse eluga vastuolus olevat. Selline **stigmatiseeriv** suhtumine raskendab käitumuslikke muutusi isegi siis, kui inimene ratsionaalselt mõistab ettevalmistuse vajadust, sest süsteemsemat valmistumist või sellest kõnelemist ei käsitleta ühiskonnas päris tavapärase ja soositud käitumisena.

Üksikud vastajad tõid välja toidu raiskamise tunde aspekti – ei nähta mõtet soetada varusid, mida normaalsetes oludes niikuinii ei kasutata ning mis lõpuks riknevad. Seevastu oli neid, kes leidsid, et kui kriitiline olukord tekib, saab vajadusel varusid osta.

Madal ohutaju ja reaktiivne hoiak

Ettevalmistumata jätmine seostus tihti madala ohutajuga – Eestit peetakse turvaliseks ja teenuste tõsist katkemist ebatõenäoliseks. Oluline nüanss on see, et tõeliseks kriisiks peeti sõjaolukorda, samas kui teenuste lühiajalist katkestust (nt elektrikatkestust tormist) nähti tsiviilelu ebamugavusena, mis ei eelda suuri ettevalmistusi. Vahepealset stsenaariumi – mitmepäevast katkestust, mis ei ole sõda, aga on tõsisem kui tavapärane häiring – ei tajuta eriti reaalse ohuna.

“Sest meil on hea elu ja me ei tunne ennast ohustatuna.” (N34, Pärnu)

Madalal ohutajul on ka ratsionaalne tagapõhi: igapäevakogemus ei anna märki peatsest kriisist ning teenused töötavad usaldusväärselt. Seetõttu jääb ettevalmistus abstraktseks tuleviku probleemiks, millega tegelemine lükkub edasi. Lisaks kaheldi osa vastajate hulgas individuaalsete varude kasuteguri üle – leiti, et kodus hoitavad varud ei aita suurema kriisi korral pikemalt hakkama saada, sest vett ei suudetaks niikuinii piisavalt varuda ja kütteta läheks kortermajas elu liiga keeruliseks.

Vastajate hulgas oli väga levinud reaktiivne hoiak ehk valmistutakse siis, kui on vaja. Kriisiks ettevalmistumist nähti mitte pideva praktikana, vaid vastusena konkreetsele ohule – kui tekiks selge ohumärk, siis hakataks ka tegutsema. Näitena toodi koroona aeg: konkreetse ohu korral varus osa inimesi küll toitu, kuid pärast olukorra möödumist naasti tavapärase harjumuse juurde. Mugavus toetab

sama mustrit: linnas on poed lähedal ja kõik käepärast, mistõttu ei tunne enamik vajadust ette varuda.

Motivatsioonipuudus ja igapäevaelu prioriteedid

Ohuolukordadeks valmistumine on üks nendest asjadest, mille puhul tegevusetus ei tulene niivõrd teadmatusest, vaid sellest, et teema ei tundu piisavalt pakiline ja tähelepanu võtavad igapäevatoimetused. Valmistumisest saadav kasu ei ole vahetu ega nähtav – see nõuab ressursse täna, samas kui kasu realiseerub alles võimalikus tulevikuolukorras.

„... mul on lihtsalt sada muud asja iga päev teha, et ma ei keskendu sellele niimoodi.”

(M24, Tallinn)

Põlvkondlik mõttelaad mõjutab samuti motivatsiooni kriisiks valmistumiseks. Eesti vastajate hinnangul on vanemaealised paremini valmistunud ning noorte mõttelaad on selline, mis varude soetamist ei toeta. Samas venekeelsete vastajate puhul oli tajus vastupidine ning leiti, et just vanemate inimeste ettevalmistumine on kehvem.

Motivatsioonipuudust toetab ka ootus, et kriisiolukorras tuleb riik või linn appi. Osa vastajaid, eriti nooremad, pidasid linna ja riigi rolli suuremaks kui indiviidi oma, kuna neil on süsteemne võimekus ja koordineerimisvõime. Kui on teadmine, et keegi teine hoolitseb, väheneb isikliku ettevalmistuse tunnetatud vajadus.

Majanduslikud piirangud

Rahapuudus oli eriti noorte ja üksinda elavate vastajate puhul oluline praktiline takistus. Osa vastajaid kirjeldas olukorda, kus sissetulek kulub põhikuludele ning kriisivarude soetamiseks ei jää midagi alles. Üks noorem vastaja selgitas, et tema nädalaeelarve on planeeritud toiduks ja muudeks igapäevasteks kuludeks ning varude soetamine selle sisse ei mahu.

„Selles mõttes sularaha teema on see, et kuna mul on iga nädal see teatud summa, mis ma saan elamiseks [kulutada] siin. Seega need lähevad täpselt ära toiduasjadele. [...] Ma vahepeal üritan säilitada sularaha, aga paratamatult see läheb ka tihtipeale kasutusse.” (N22, Tartu)

Majanduslik ebakindlus mõjutab ka pikaajalist planeerimist laiemalt: osa vastajaid tunnistas, et geopoliitilise ebastabiilsuse taustal väldivad nad suuri pikaajalisi kohustusi, mistõttu ei nähta mõtet ulatuslikus ettevalmistumises.

Korterikeskkonnast tulenevad piirangud

Korterikeskkond seab vastajate jaoks kahtluse alla ettevalmistumise üldise mõttekuse. Kortermajad sõltuvad kesksest taristust – elektrist, keskküttest, veevõrgust –, mistõttu mitmepäevane autonoomne toimetulek tundub enamikule vastajale sisuliselt võimatu. Erinevalt maamajas elajatest puuduvad korterielanikul sageli alternatiivid: ei ole ahju, kaevu ega piisavalt ruumi generaatorite või gaasiballoonide hoidmiseks.

„Mul on panused tehtud selle peale, kui midagi on, siis saab lihtsalt alternatiivsesse elupaika minna.“ (M28, Võru)

“Me oleme selle üle (varude soetamisele) mõelnud kaaslasega, aga ruumi jääb väheks väikses kortermajas, et muidu oleks kindlasti rohkem siis midagi varunud.” (N23, Tallinn)

Tunne, et „korteris niikuinii ei saa midagi teha“, viib selleni, et isegi need, kes sooviksid valmistuda, leiavad, et see ei aita, sest kui kesksed süsteemid katkevad, on korter kiirelt elamiskõlbmatu. Talvel kadunud küte muudab korteri paari päevaga külmaks, ilma elektrita ei tööta lift, pliit ega side, ning ilma veeta on igapäevane elu võimatu. Seda tunnet võimendab Ukraina sõja mõjul tekkinud usaldamatus kortermajades pakkuva kaitse suhtes – mitmete vastajate meelest ei paku paneelmajad sõjaohu (nt raketitabamus) korral adekvaatset kaitset.

Läbiv teema kortermajade puhul oli ka füüsilise ruumi puudus varude hoidmiseks – piiratud eluruum ei lase koguda piisavalt vett, toitu ja muid varusid. Kuigi keldriboksid on olemas paljudes majades, on nende kasutamine nii varude hoidmiseks kui varjumiseks varieeruv – neid peetakse niiskeks ja varjumise vaatest ebaturvaliseks.

„Ma tean, et põhimõtteliselt peaks keldrisse minema, aga ma ausalt öeldes ei tunne ennast seal täiesti turvaliselt. See on lihtsalt tavaline kelder, mitte mingi spetsiaalne varjend. Ja ma ei usalda väga selle maja konstruktsiooni – kui oleks päriselt tõsine rünnak või pommitamine, siis ma ei ole kindel, kui palju see

tegelikult kaitseks. See ei tekita sellist tunnet, et nüüd on täiesti ohutu.“(N45, Tallinn)

Kollektiivsete lahenduste puudumine teravdab probleemi veelgi. Korteriühistud ei ole valdavalt astunud samme valmisoleku parandamiseks – ei ole koostatud evakuatsiooni- ja kriisiplaane, keldreid korrastatud ega varusid soetatud. Ühistuliikmete huvi on madal ning paljud vastajad ei teadnud, kas nende majal üldse on olemas kriisiplaan.

Paradoksaalselt toimib nn alternatiivkoha (vanemate, laste kodu, suvila) olemasolu nii soodustava kui takistava tegurina korraga: see annab turvatunde ja konkreetse lahkumisplani, kuid jääb sageli ka ainsaks valmisolekuks – linnakorteri ettevalmistamine tundub tarbetu, kui lahkumisvõimalus on niikuinii olemas.

„Vanemate maja Nõmmel on koht, kuhu põgeneks suurema kriisi ajal.”(M24, Tallinn)

„Ja kui mitte midagi ei ole, siis mul on lähedal suvila, ma sõidan sinna, seal on mul, noh, kust vett võtta.”(N65, Narva)

Tugivõrgustikule toetumine

Lähedaste olemasolule lootmine on takistus, mis sarnaneb alternatiivkohale toetumisega – kui on keegi, kelle peale kriisiolukorras loota, väheneb vajadus ise valmistuda. Mitmed vastajad kirjeldasid, kuidas nende kriisiplaan põhineb sisuliselt sellel, et lähedased tulevad appi – kas toovad toidu, korraldavad transpordi või võtavad enda juurde.

„Aga kindlasti seitse päeva ikka saab hakkama, et mitte siin korteris ei saa seitse päeva võib-olla hakkama, aga nii-öelda pere peale, nii me saame ikka hakkama.”(M28, Võru)

Eriti selgelt ilmnes see nooremate vastajate puhul. Üks vastaja tunnistas, et saab ise hakkama kuni kaksteist tundi ning loodab seejärel vanemate peale, kes on COVID-19 pandeemia ajast hästi ette valmistunud. Teine mainis, et tema jaoks on suurema kriisi korral lahendus lihtne – vanemad võtavad eesmärgiks teada saada, kus nende lapsed on. Selline lähenemine loob ühe põlvkonna passiivse sõltuvuse teisest.

Haavatavaimad on selles mustris sagedamini eakad liikumispiiranguga vastajad, kellel puudub võimalus ise tegutseda ja kes loodavad täielikult laste või sugulaste peale. Nende jaoks ei ole tugivõrgustikule toetumine valik, vaid ainuvõimalus – kuid see eeldab, et võrgustik ka toimib ja kriisiolukorras jõutakse kohale.

„Ma ilmselt helistaksin tütrele. Kui sidet ei ole, arvan, et nad [sugulased] tuleksid ise.“

(N84 Tallinn)

Info üleküllus, usaldamatus ja keelebarjäär

Osa vastajaid mainis, et infot on liiga palju ning erinevates kanalites esinev kriisiteave on kohati segadusttekitav ega aita selgusele jõuda, mida konkreetselt teha tuleks. Probleem ei ole niivõrd teadlikkuse täielik puudumine, vaid selle pealiskaudsus. Enamik vastajaid teab, et kriisivarud peaksid olemas olema, oskab nimetada mõned esemed ning on kuulnud soovitustest. Teadmised jäävad aga sellele tasemele – konkreetsemad küsimused (kui palju vett täpselt, mida teha sidekatkestuse esimestel tundidel, kuhu avalikus ruumis sireeni kuuldes minna) jäävad vastamata. Teadlikkus annab vale turvatunde – tundub, et ollakse kursis, kuigi tegelik tegevusvalmidus puudub.

Eraldi takistusena ilmnes usaldamatus infoallikate suhtes. Sotsiaalmeedias levivasse infosse suhtutakse kahtlusega; mitmed vastajad ei usalda ka traditsioonilisi meediakanaleid. Näiteks viitas üks vastaja kogemustele, kus ametlikud kinnitused on osutunud ebatäpseks. Samuti ei süveneta infomaterjalidesse ning neid ei peeta enda jaoks relevantseks.

„Ma loen küll neid pealkirju ja kuulan raadiost neid uudiseid, aga ma ei võta neid ühtegi puhta kullana.“ (N72, Võru)

Venekeelsete vastajate jaoks, eriti vanemate inimeste puhul, oli keelebarjäär oluline lisatakistus. Eestikeelse info mõistmine nõuab pingutust ning tõlkerakendused ei asenda emakeelset ligipääsu. Seetõttu eelistatakse venekeelseid kanaleid, kuid sealt saadav kriisiinfo võib olla puudulik. Lisaks võib venekeelne meediamaaistik oma infokeskkonnaga, kus eri versioonide ja propagandakahtluste vahel orienteerumine nõuab täiendavat kriitilist filtreerimist, omakorda suurendada usaldamatust.

4.2. Soodustavad tegurid

Harjumuspõhine valmisolek

Harjumuspõhine valmisolek võib põhineda lapsepõlvest kaasa tulnud eluviisil, kodusel kasvatusel või vanemate hoiakutel, mitte teadlikul kriisiks ettevalmistumisel. Peres, kus hoiti alati toiduvarusid, kus kasvatati ise köögivilja ja tehti hoidiseid, kus ressursse ei tarbitud lõpuni ära – seal on varude hoidmine loomulik osa majapidamisest, mitte reaktsioon ohule. Sellised inimesed ei taju end otseselt kriisiks valmistujatena, kuid praktikas võivad nad olla paremini ette valmistunud kui need, kes teadlikult teemaga tegelevad.

„Aga kuna mina olen sellises eas ja sellisest maaperekonnast pärit, et varud on alati olemas. Ei ela mina nii nagu minu lapsed, kellel on kahe päeva toit kapis.“ (N72, Võru)

Harjumuspõhine valmisolek erineb teadlikust valmistumisest selle poolest, et seda ei pea eraldi motiveerima ega meenutama. See on integreeritud igapäevaellu ja toimub automaatselt. Samas on selle piiranguks, et see ei pruugi katta kõiki kriisivajadusi – näiteks võivad inimesel puududa tegevusplaan, kokkulepped lähedastega või teadmised varjumisest.

Varasemad kogemused

Inimesed, kes on läbi elanud olukorra, kus on aset leidnud eluohtlik sündmus või pikemaajaline eluks tähtsate teenuste katkemine, on sageli teinud sellest konkreetseid praktilised järeldused. Inimene, kes on näinud, kui kiiresti olukord muutuda võib, ei vaja abstraktseid veenmisargumente valmistumise vajalikkuses. Tõuke valmisolekuga tegelemiseks võib anda näiteks lühiajaline veekatkestus, mis viib inimese veevarude soetamiseni.

„See oli öösel. Meil oli väike suvila ja maja põles maha. See oli väga hirmus. Me ei jõudnud isegi riidesse panna – jooksisime välja nii, nagu magasime.“ (N82, Tallinn)

Murdepunktid

Paljude vastajate jaoks ei ole valmistumine olnud pidev protsess, vaid see algas või intensiivistus konkreetse sündmuse järel. Sellised murdepunktid toimivad kui „pära-st mida“ – hetk, millest alates hakati teemat teisiti vaatama. Murdepunktid jagunevad kahte tüüpi: ühiskondlikud ja isiklikud.

Kõige sagedamini nimetati ühiskondliku murdepunktina Ukraina sõja algust 2022. aastal. See tõi kriisivalmiduse teema avalikku ruumi ning pani esimest korda tõsisemalt mõtlema reaalsele ohule. Sarnast rolli mängis ka COVID-19 pandeemia, mis näitas konkreetset, kui kiiresti saab normaalne elu katkeda ning poeriulid tühjeneda. Eesti lahti ühendamine Venemaa elektrivõrgust oli samuti osade vastajate jaoks käivitava toimega – see andis inimestele konkreetse tähtaja ja selge, piiritletud stsenaariumi, mille jaoks valmistuda.

„... oli Venemaalt selle vooluvõrgustikust lahti siis ütlemine, et kui me need ära vahetasime, liitusime siis Euroopa poolega, et siis enne seda kõigile anti teada, et mis võib juhtuda, et see oli ka, et ei võimaldata elektrit päris võib-olla mitu päeva. Et siis ma enne seda valmistusin ja lugesin ka siis kriis.ee-d ja meediat, meediavõrkudelt, et mis, mis võib oodata ja mis tuleks siis olemas, mis peaks olemas olema sul kodus.“ (N24, Tallinn)

Isiklikud murdepunktid on sageli konkreetsema ja püsivama mõjuga, sest need puudutavad otseselt inimese enda elu. Näitena toodi lapse sünd, kus vastutus teise inimese ees muudab kriisidest mõtlemise isiklikumaks ja pakilisemaks. Geopoliitilised arengud, mis muidu jäävad abstraktseks, omandavad teise tähenduse, kui neile mõeldakse pere kontekstis.

„... tegelikult see minu, minu jaoks oli Trumpi võimule saamine, see nagu trikiga, kus me esimest korda nagu istusime elukaaslasega maha ja nagu siis noh, korra nagu mõtlesime need mingid stsenaariumid natuke läbi. Lapsega seoses ka, et see vastutus on natuke suurem, kui kellegi teise elu eest.“ (N28, Tartu)

Murdepunktide kumulatiivsust illustreerib hästi ühe vastaja teekond, kus lapsepõlvkogemusest tuleneb tugev hoiak, et välisele abile ei saa täielikult loota, COVID-19 pandeemia käivitas varude kogumise harjumuse ning Ukraina sõda pani teda relva soetama.

Oluline on märkida, et murdepunkt viib sageli mõtlemiseni, kuid mitte alati tegutsemiseni. Mitu vastajat tunnistas, et Ukraina sõja algus pani neid küll valmistumise üle mõtlema, kuid konkreetseid samme ei astunud.

Sotsiaalne keskkond

Sotsiaalne võrgustik toimib kriisivalmiduse soodustajana mitmel viisil: info levib lähedaste kaudu, eeskuju motiveerib ning kogukondlikus keskkonnas on

valmistumine loomulikum. Lähivõrgustik – pere, sõbrad, tuttavad – on sageli esimene infokanal ja eeskuju. Kui sõber, partner, pereliige on soetanud varusid või teinud kriisiplaani, tekib sotsiaalne surve ja loomulik tõuge ka ise midagi ette võtta. Mitu vastajat mainis, et kui nende lähikonnas kõik tegeleksid kriisiks valmistumisega, teeksid seda ka nemad.

„...kui sõbrad ja lähedased on kõik, et kuule, nüüd peab tegema, et meil on juba kõik asjad siin valmis, et vaata ka igaks juhuks üle, et kas elaksid kodus niimoodi üle, et sihuke karjaefekt, et kui kõik teeksid, siis ma ilmselt mõtleks ka, et okei, nüüd ma pean ka ilmselt midagi ette valmistama.” (M24, Tallinn)

Kogukonnaorganisatsioonide roll on potentsiaalselt suur, kuid praegu jääb see enamasti realiseerimata. Enamik vastajaid ei teadnud oma piirkonna seltsidest ega ole nendega kriisiteemadel kokku puutunud. Erandiks on ajaloolisema kogukondliku traditsiooniga piirkonnad ja venekeelsed kultuuriorganisatsioonid Narvas, mis on toiminud tõhusa infokanalina just seetõttu, et nad pakuvad turvalist ja emakeelset keskkonda.

Üks vastaja pidas end üheks paremini ettevalmistunuks oma tutvusringkonnas ning tõi selle põhjusena just regulaarse osalemise kogukonnaüritustel, kus infot jagatakse arusaadavas keeles ja kontekstis.

„Ma käin perioodiliselt, teate, seminaridel, ma ei istu kodus ega vaata seal aknast või televiisorit või muud, ma käin väga tihti seminaridel. Just hiljuti olin seminaril isegi Tallinnas, just, küberturvalisuse kohta, Eesti turvalisuse kohta, kuidas on ette valmistatud, nagu öeldakse, Eesti relvajõud. /.../ Ma käin tihti sellistes seminarides meie linna raamatukogus, olin kultuurimajas, seal räägiti turvalisusest üldiselt, ja Eestist, ja ettevalmistusest, ja kõigest.” (N65, Narva)

Riigi ja meedia järjepidev teavitustöö toimib samuti motivaatorina, eriti siis, kui see on seotud konkreetse sündmuse või ohumärgiga. Eelteavitused – nagu lahti ühendamine elektrivõrgust – toimivad hästi, sest need annavad inimesele konkreetse tähtaja ja selge põhjuse tegutseda. Regulaarselt avaldatavad artiklid kriisiks valmistumise kohta hoiavad teemat päevakorras ja tekitavad vähemalt mõtlemistasandil kohaloleku. Toimida võib ka pidev ja konkreetne kordamine – isegi kui see tundub tüütu – tingimusel, et sõnum ütleb täpselt, mida teha. Seevastu üldised kampaaniad ilma konkreetse ajendi või selgete juhusteta jäävad sageli märkamatuks: neid nähakse, kuid need ei käivita tegevust.

„Või kui riigi portaalides käiks hästi pingsalt igapäevaselt läbi, et palun varuge koju nüüd need asjad, et teil oleks olemas, kui midagi juhtub, et siis oleks ka tuhat korda näägutatakse, et hea küll, ma siis lähen ostan oma konservid ja veekanistrid ära.”

(M24, Tallinn)

Sarnaselt toimib isiklik kontakt spetsialistiga. Näiteks Päästeameti töötaja, kes käis kortermajas lühiintervjuusid tegemas, mõjus motiveerivalt ja andis konkreetseid ideid, kuidas paremini valmistuda. Mitmed vastajad mainisid ka, et intervjuu ise pani neid tõsisemalt mõtlema ning andis potentsiaalse tõe tegutsemiseks.

Füüsiline keskkond

Maal elamine või maakoha olemasolu on üks kõige selgemalt nimetatud soodustavatest teguritest – seal on ahi, kaev, ruum varude ja generaatori jaoks, mis linnakorteris puuduvad. Mitmed vastajad nimetasid maakoha, vanemate maja või suvila olemasolu konkreetse lahendusena.

„Maal on muidugi hea – seal paned kartuli salve, porgandid ja asjad. Naise vanemad elavad maal, neil on seal kõik olemas – kui siin läheb asi hapuks, sealt saab kohe, kannatab mitu kuud ära elada.” (M55, Narva)

Alternatiivkoha olemasolu toimib samas nii soodustava kui takistava tegurina korraga. See annab turvatunde ja konkreetse lahkumisplaani, kuid jääb sageli ka ainsaks valmisolekuks – linnakorteri ettevalmistamine tundub tarbetu, kui lahkumisvõimalus on olemas. Olukorda, kus linnast lahkumine on võimatu, ei osata väga hästi ette kujutada.

Mõneti tuli välja piirkondlik eripära seoses füüsilise keskkonnaga. Ohutunnetust ja võimalikku valmistumist suurendab näiteks Narva elanike piiri ja seega ohu läheduse tunnetus.

Aga umbes pool aastat tagasi sain ma teada sellise info, et isegi kui Venemaa ründab Eestit Narva poolt, siis kaitseliin asub Rakvere lähedal. Ehk siis liin Rakverest Narvani – see on kaitsmata territoorium, millest, ma ei tea, kas hoolitakse või mitte, aga see on peaaegu kaitsmata. (N27, Narva)

Noh, saate aru, me elame piiril, meil on aknad, nagu öeldakse, ühed aknad otse piiri poole... (N65, Narva)

Kokkuvõte/ järeldused

Analüüsist joonistub välja, et teadlikkus kriisidest on vastajate hulgas üsna laialdane, kuid see ei avaldu valmisolekus. Inimesed teavad, et nad peaksid varusid koguma, tunnistavad, et olukord maailmas on muutunud, ning mõistavad, et linnakorteriinimene on haavatav – kuid praktilisi samme on astunud vähesed.

Takistuste kogum osutab sellele, et käitumuslikku muutust ei saa saavutada pelgalt lisateabe pakkumisega. Psühholoogilised barjäärid (vältimiskäitumine), vajavad lähenemist, mis normaliseerib valmistumist ja vähendab sellega kaasnevat ärevust ja stigmat. Madal ohutaju ja reaktiivne hoiak viitavad vajadusele teha oht konkreetsemaks ja isiklikumaks – abstraktne risk ei käivita tegutsemist. Majanduslikud ja ruumilised piirangud eeldavad realistlikke ja odavaid lahendusi, mis mahuvad ka väikese korteri ja kitsa eelarve raamidesse. Keelebarjäär ja usaldamatus infoallikate suhtes on eelkõige kommunikatsiooniga seotud väljakutsed, mis nõuavad emakeelset, praktilist ja usaldusväärset edastatud teavet.

Soodustavate tegurite analüüs toob juurde kaks olulist tähelepanet. Esiteks on harjumuspõhine valmisolek ühiskonnas laiem, kui inimesed ise tunnistavad – paljud on sisuliselt ette valmistunud, kuid ei kanna seda „silti“. Teiseks on sotsiaalne mõju tõhus motivaator, sest see normaliseerib valmistumist ja loob turvatunde, et tegemist on mõistliku, mitte äärmusliku käitumisega.

Lõpuks tuleb arvestada, et paljude vastajate jaoks on tugivõrgustiku ja alternatiivkoha (maakodu, perekonnaliikmete kodu) olemasolu nii turvatunde allikas kui ka vabandus mitte valmistuda. Parema ettevalmistusega tugivõrgustik ja kujutletav lahkumisvõimalus loovad turvatunde, mis asendab tegeliku valmisoleku.

Kokkuvõte

Käesolev uuringuraport koos isikunadega koondab 25 süvaintervjuu tulemused, analüüsides Eesti tiheasustuspiirkondade kortermajade elanike kriisivalmidust. Uuringu eesmärk oli kaardistada elanike valmisolek seitsmepäevaseks iseseisvaks toimetulekuks hädaolukordades, nagu laialdane elektrikatkestus, ning tuvastada seda takistavad ja soodustavad tegurid. Uurimistöö pakub sisendit sihtrühmapõhiste teavitustegevuste, nõustamise ja praktiliste lahenduste väljatöötamiseks.

Uuringust ilmnes märkimisväärne lõhe teadlikkuse ja reaalse valmisoleku vahel hädaolukordadeks. Kuigi teoreetiline teadlikkus ohtudest ja nendega toimetulekust on pärast geopoliitilise olukorra teravnemist kasvanud, ei kajastu see üldjuhul praktilistes ettevalmistustes. Üheks peamiseks takistuseks on teadlik vältimisstrateegia: paljud distantseerivad end kriisiteemalisest infost vaimse tervise hoidmiseks, peljates seal kõrval ka sotsiaalset stigmatiseerimist, kus süsteemset valmistumist võidakse pidada irratsionaalseks muretsemiseks. Kuna kriisivalmidus ei ole ühiskonnas sotsiaalne norm, kaldutakse seda vältima. Nii püüavad inimesed säästa oma vaimset tervist ja hoiduda võimalikust sildistamisest.

Valmisolekut mõjutavad enim sotsiaalne kontekst ja usalduslikud suhted. Kuigi paljud rõhutavad vajadust ise hakkama saada, ei tähenda see intervjuueeritavate jaoks üksinda toimetulekut korteris, vaid tugevat lootust perele, lähedastele ja tugivõrgustikele. Samas tunnistatakse, et sisulisi vestlusi kriisiolukorra stsenaariumidest on peetud põgusalt või üldse mitte. Riigilt ja linnalt oodatakse eeskätt selget infot ja esmase toe korraldamist, kuid samas valitseb eeldus, et abivajajaid on palju ja ressursid on piiratud. Kortermajade tasandil on elanike ühtekuuluvustunne ja ühistute roll valmisoleku tagamisel sageli nõrk, kollektiivse toimetuleku asemel eelistatakse kriisiolukorras tihti individuaalset toimimist. See võib osutada kogukondliku solidaarsuse piiridele, kus toetust ja turvalisust otsitakse ennekõike kitsamast lähiringist, jättes tähelepanuta sotsiaalsete tugivõrgustike potentsiaali eri tasanditel, alates kortermaja elanikkonnast ja laiemast kogukonnast kuni kohaliku omavalitsuse, kodanikuühenduste ja teiste organisatsioonideni. Linnakorteri haavatavuse leevendamiseks on paljude peamine strateegia lootus kriisi korral maakoju ümber paikneda, mis toimib turvatunde allika, kuid ühtlasi vabandusena, miks linnakorteri kohapeal mitte ette valmistada. Stsenaariume, et lahkumine on võimatu, ei osata või ei soovita ette

kujutada. Lisaks on linnakorterites elajatel tunnetus, et ettevalmistuste tegemiseks on aega, sest poed jm vajalik on lähedal.

Kriisi terminoloogia analüüs näitas, et asjakohasemad sõnad ettevalmistumisest rääkides võivad olla "ohuolukord" ja "hädaolukord". „Kriis“ kui pikaajaline ja lainetena kulgev protsess on laia kasutuse tõttu devalveerinud. See tähenduse kulumine vähendab termini mõjukust ka kriitilistes olukordades, mistõttu soovitame selle termini liigset kasutamist teavitustöös vältida. Teavitustöö efektiivsust pärsib ka formaadi sobimatus: ametlikke instruksioone ignoreeritakse, kui ei tajuta end sihtrühmana. Vastajad eelistavad praktilist nõu ja usaldavad ohuolukorras enam isiklike kontakte ning andmete ristkinnitust erinevates kanalites, oodates samas ametlikku infot ka füüsilises avalikus ruumis.

Kokkuvõtlikult on kriisivalmiduse strateegiliseks vundamendiks indiviidi vastutus, kuid käitumuslikku muutust ei saa saavutada pelgalt infomahu suurendamisega. Valmisolekut toetavad näiteks varasem elukogemus, praktilised oskused ja sotsiaalne eeskuju, samas seda pärsivad piiratud ressursid ja motivatsioonipuudus. Tulevikus on tarvis süveneda põhjustesse, miks teatud sihtrühmad ei identifitseeri end ettevalmistavate infomaterjalide adressaatidena ning tähelepanu väärib ka näiteks intervjuudes korduvalt esinenud vältimisstrateegia, kus teadmisi ja infot võimalikest ohtudest summutatakse vaimse tervise hoidmise ettekäändel. See võib viidata nähtusele, kus "mitteteadmist" kasutatakse toimetulekumehhanismina. Sellega näib olevat seotud kriisivalmiduse mõningane sotsiaalne stigmatiseerimine, kus teadlikku ja süsteemset ettevalmistumist sildistatakse irratsionaalse muretsemise või paranoiana. Edasises analüüsis oleks huvitav käsitleda ka küsimust, kuidas huumor ja iroonia toimivad ohtudest rääkimise diskursuses, aidates "kriisi" igapäevaelust distantseerida. Sotsiaalsel tasandil ilmnes ebakindlus riiklike plaanide suhtes, mis väljendub eriti teravalt mõningate vähemusgruppide (nt nii-öelda halli passi omanike) seas. See eeldaks fokuseeritud uuringut, mis avaks usaldamatuse tagamaid ning seda, kuidas tajutud tõrjutus mõjutab riiklike kriisiplaanide legitiimsust.

Oluline on luua teadmispõhiseid realistlikke, väikestes korteritesse ja kitsastes eelarvetesse mahtuvaid lahendusi ohuolukordadeks ettevalmistumise toetamiseks. Kriisikommunikatsioon peab olema praktiline, järjepidev, keeleliselt

ligipääsetav ja suunatud valmistumise kui ratsionaalse ning soovitud igapäevakäitumise normaliseerimisele.